

**Заярная Н.М., Панькив О.Я. Проблемы трудоустройства молодежи в Украине и пути их решения**

Освещены основные проблемы, касающиеся молодежного трудоустройства и молодежной безработицы и их место на рынке труда Украины и определение основных направлений формирования и регулирования механизмов этого рынка на основе сложившейся сегодня. Установлено, что высшие учебные заведения в высокоразвитых странах, которые не могут гарантировать трудоустройство больше чем 70 % выпускникам, лишены государственного финансирования. В Украине такой путь решения проблемы также достаточно целесообразен.

**Ключевые слова:** трудоустройство, молодежь, рынок труда, проблемы, факторы.

**Zaiarna N.M., Pankiv O.Ya. The problems of youth employment in Ukraine and their solutions**

The basic problems relating to youth employment and youth unemployment and their place in the labor market of Ukraine and identifying key areas of development and regulation mechanisms of the market based on the situation today. It is set that higher educational establishments in highly developed countries, which can not guarantee employment more than 70 % to the graduating students, deprived state financing. In Ukraine such way of decision of problem it is also enough expedient.

**Keywords:** employment, youth, labor market, problems, factors.

УДК 347.791.3:[504:368.17](477)

**Аспір. Х.Р. Василишин<sup>1</sup> –  
НЛТУ України, м. Львів**

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Звернено увагу на актуальність і важливість екологічного страхування у сфері охорони навколишнього природного середовища. Розглянуто різні підходи щодо сутності поняття "екологічне страхування". Проаналізовано законодавчу базу екологічного страхування в Україні. Виявлено головні проблеми вітчизняного законодавства у сфері екологічного страхування. Запропоновано прийняти Закон України "Про екологічне страхування" та пакет законів у сфері екологічного страхування.

**Ключові слова:** екологічне страхування, екологічне законодавство, навколишнє природне середовище, екологічні ризики.

**Постановка проблеми та її актуальність.** У наш час зростає кількість техногенно-екологічних аварій та катастроф, ядерних інцидентів, об'єктів та видів діяльності, які є джерелами підвищеної небезпеки для навколишнього природного середовища, посилюються негативні впливи господарської діяльності на стан екосистеми, актуалізується проблеми зберігання та знешкодження екологічно небезпечних відходів тощо. Така ситуація спонукає країни світу посилювати еколого-правові вимоги до виробничої та іншої господарської діяльності, здійснювати економічне стимулювання природоохоронної діяльності і одночасно підвищувати відповідальність за шкоду, завдану внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Одним із ефективних економічних інструментів охорони навколишнього середовища і регулювання господарської діяльності

<sup>1</sup> Наук. керівник: доц. І.А. Дубовіч, канд. геогр. наук – НЛТУ України, м. Львів

у сфері природокористування може стати екологічне страхування, виконуючи превентивну, контрольну, соціальну, компенсаційну та інвестиційну функції. Використання механізму страхування у сфері природокористування і охорони навколишнього середовища дасть змогу скоротити бюджетні асигнування на попередження і ліквідацію негативних наслідків господарської діяльності на навколишнє середовище, зменшити ризик виникнення надзвичайних ситуацій шляхом здійснення превентивних (попереджувальних) заходів, створити додаткові позабюджетні джерела фінансування довготермінових цільових інвестицій, спрямованих на вжиття не тільки попереджувальних, але також відновних заходів, насамперед на відновлення природних ресурсів та охорону навколишнього середовища.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних основ системи екологічного страхування та екологічних ризиків зробили такі вчені: В.Д. Базилевич, В.А. Борисов, Є.В. Бريدун, Р.Д. Василишин, С.М. Гладченко, М.А. Гопонюк, В.С. Деньга, О.В. Козьменко, В.В. Лесних, Г.А. Моткін, С.А. Навроцький, О.В. Огаренко, С.С. Осадець, Г.І. Фалін та ін. Проте законодавство у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища потребує поглиблених розробок для посилення правової відповідальності за порушення екологічного законодавства, забезпечення фінансових гарантій відшкодування шкоди, завданої довкіллю та практичної реалізації екологічного страхування щодо сучасних вимог раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Метою цього дослідження є аналіз законодавчої бази екологічного страхування в Україні та обґрунтування необхідності прийняття Закону України "Про екологічне страхування".

**Виклад основного матеріалу.** На сьогодні в Україні немає ефективної системи запобігання і відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу. Практично не використовують економічних механізмів у сфері природокористування і охорони навколишнього середовища, передбачені низкою міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актів у рамках створення і впровадження концепції сталого розвитку.

Необхідність розвитку нормативно-правової бази екологічного страхування підтверджує міжнародна практика. З кінця 70-х років в США і країнах Європейського Союзу (ЄС) діє спеціальна система страхування екологічних ризиків. У цих державах розвинена законодавча база, ефективна система правової відповідальності за порушення у сфері охорони навколишнього середовища. Наприклад, у США вимоги до фінансових гарантій, зокрема страхового покриття в разі заподіяння шкоди навколишньому середовищу, містяться у всіх важливих природоохоронних актах. Надання фінансових гарантій є обов'язковим відповідно до законів США "Про комплексне реагування, компенсацію і відповідальність за збиток навколишньому середовищу", "Про збереження і відновлення природних ресурсів", "Про забруднення нафтопродуктами". У 2004 р. для розвитку екологічного законодавства Європейського Союзу було прийнято Директиву ЄС "Про екологічну відповідальність за запобігання і ліквідацію шкоди навколишньому середовищу". Основ-

ним положенням Директиви є обов'язок суб'єкта господарювання, діяльність якого є причиною шкоди навколишньому середовищу або потенційною загрозою такої шкоди, нести фінансову відповідальність [1].

У Фінляндії Законом "Про страхування відповідальності за збиток навколишньому середовищу" гарантовано повну компенсацію збитку, зокрема і внаслідок невстановленої відповідальності. Для цього відповідно до Закону створений фонд компенсацій, керований комерційними страховими компаніями, що фінансується із сплачених страхових внесків обов'язкового страхування підприємств, на здійснення діяльності яких необхідний екологічний дозвіл [1].

Свій розвиток екологічне страхування отримало і в країнах СНД. У 2003 р. Міжпарламентська Асамблея країн СНД прийняла Модельний закон про екологічне страхування. У 2002 р. було прийнято Закон Азербайджанської Республіки "Про екологічне страхування". У 2005 р. у Республіці Казахстан було прийнято Закон "Про обов'язкове екологічне страхування" [1].

Вираженою тенденцією в міжнародному природоохоронному законодавстві є виділення страхування відповідальності за збиток природному середовищу із страхування загальної цивільної відповідальності. Один з основних законів США у сфері охорони навколишнього середовища "Про комплексне реагування, компенсацію і відповідальність за збиток навколишньому середовищу" спрямований тільки на відшкодування шкоди навколишньому середовищу, і не спрямований на відшкодування збитку життю, здоров'ю, майну фізичних і юридичних осіб, позови з яких повинні розглядатися відповідно до іншого законодавства. Директива ЄС "Про екологічну відповідальність за запобігання і ліквідацію шкоди навколишньому середовищу" також не передбачає права фізичних і юридичних осіб на компенсацію збитку [1].

Чинне на сьогодні законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища визначає, що екологічне страхування здійснюється з метою захисту громадян та їхнього майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій у разі шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

Проте у наукових джерелах, страхових організаціях наведено різні підходи щодо тлумачення поняття "екологічне страхування":

1. Страхування цивільної відповідальності підприємств, установ і організацій за шкоду, завдану інтересам третіх осіб внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища діяльністю, що створює підвищену екологічну небезпеку [2, с. 346].
2. Механізм захисту екологічних прав громадян, захисту майнових інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, що створюють небезпеку для навколишнього природного середовища [4].
3. Механізм захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій, спрямований на здійснення заходів зі запобігання, подолання або зменшення негативного впливу ризиків забруднення навколишнього природного середовища і відшкодування пов'язаних з таким забрудненням витрат [3].

Під екологічним страхуванням ми розуміємо цивільну відповідальність осіб, що здійснюють екологічно небезпечну діяльність (ними можуть бути як юридичні, так і фізичні особи), за шкоду, завдану внаслідок аварійного забруднення навколишнього середовища, життю, здоров'ю, майну третіх осіб, а також навколишньому природному середовищу (природним об'єктам), причому причиною аварійного забруднення може бути не тільки техногенна аварія, але і стихійні лиха і катастрофи.

Відповідно до ст. 50 Конституції України, кожен громадянин України має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Основи для розвитку екологічного страхування закладено насамперед у Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища". Статтею 49 цього Закону передбачено, що в Україні здійснюється добровільне і обов'язкове державне та інші види страхування громадян та їхнього майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. Порядок екологічного страхування визначає законодавство України. Крім цього, екологічне страхування регулює Постанова Верховної Ради України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" від 05.03.1998 р. (ст. 25 і ст. 34), Закони України "Про страхування" від 07.03.1996 р. (ст. 7), "Про природно-заповідний фонд України" від 16.06.1992 р. (ст. 50), "Про пестициди та агрохімікати" від 02.03.1995 р. (ст. 9), "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" від 08.02.1995 р. (ст. 15 і ст. 17), "Про відходи" від 05.03.1998 р. (ст. 14 і ст. 38), "Про перевезення небезпечних вантажів" від 06.04.2000 р. (ст. 5 і ст. 22) та ін.

Постановою Верховної Ради України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" (від 05.03.1998 р.) передбачено першочергово прийняти закон України про екологічне страхування та впровадити обов'язкове екологічне страхування для екологічно небезпечних виробництв.

Відповідно до ст. 50 Закону України "Про природно-заповідний фонд" (від 16.06.1992 р.), для компенсації шкоди, завданої на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду внаслідок стихійних природних явищ чи промислових аварій і катастроф, здійснюють обов'язкове державне чи комерційне екологічне страхування заінтересованих підприємств, установ та організацій, а також інші види страхування природно-заповідного фонду в порядку, визначеному законодавством України.

Згідно з Ч. 5 ст. 9 Закону України "Про пестициди та агрохімікати" (від 02.03.1995 р.), екологічний ризик діяльності, пов'язаної із ввезенням на територію України пестицидів і агрохімікатів, їхнім транспортуванням та використанням, підлягає обов'язковому страхуванню у порядку, визначеному актами законодавства України.

Закон України "Про відходи" (від 05.03.1998 р., ст. 14) до прав суб'єктів у сфері поводження з відходами поряд із правом на безпечні для їхнього життя та здоров'я умови в разі здійснення операцій щодо поводження з відходами, правом на одержання в установленому порядку повної та достовірної інформації про безпеку об'єктів поводження з відходами, правом на відшкодування шкоди, заподіяної їхньому здоров'ю та майну внаслідок порушення законодавства про відходи, відносить і право на екологічне страхування у порядку, визначеному законодавством України.

У ст. 7 Закону України "Про страхування" (від 07.03.1996 р.) визначено види обов'язкового страхування відповідальності, які стосуються страхування екологічних ризиків: 1) страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту; 2) страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, враховуючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру; 3) страхування цивільної відповідальності інвестора, зокрема за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою; 4) страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації небезпечних відходів; 5) страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів.

Види обов'язкового екологічного страхування регулюють відповідні Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України. До останніх, зокрема, належать Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів у випадку настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів" від 01.06.2002 р., № 733, "Про затвердження Порядку і Правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, що може бути заподіяна пожежами й аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежонебезпечні об'єкти й об'єкти, господарська діяльність яких може привести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру" від 16.11.2002 р., № 1788, "Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів" від 19.08.2002 р., № 1219, "Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду" від 23.06.2003 р., № 953 та ін.

Ці постанови встановлюють порядок та правила здійснення обов'язкового страхування, форми типового договору, особливі умови ліцензування, обсяги страхових сум та максимальні обсяги страхових тарифів або методику актуальних розрахунків.

Незважаючи на значну, на перший погляд, кількість законодавчих актів, водночас можна стверджувати, що зазначені правові норми створюють лише передумови для запровадження екологічного страхування. Сьогодні в Україні ще не визначено чітких механізмів страхування ризиків виникнення небезпечних техногенно-екологічних, ядерних інцидентів та ін. Зокрема, не передбачено застосування екологічного страхування Законом України "Про страхування" та Цивільним кодексом України. На сьогодні відсутній Закон України "Про екологічне страхування". Хоча певна нормотворча робота в цьому напрямі ведеться. Зокрема, на розгляд Верховної Ради України виносили два проекти Законів "Про обов'язкове екологічне страхування". У стані розроблення перебуває проект Закону України "Про екологічне страхування" № 1046-1 від 3 березня 2003 р. (далі – проект), який визначає єдині умови та порядок здійснення екологічного страхування в Україні в обов'язковій формі, регулює відносини у зазначеній сфері та спрямовується на відшкодування шкоди, заподіяної майновим інтересам юридичних та фізичних осіб, внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища.

Проектом передбачено як обов'язкову, так і добровільну форми страхування. Основним критерієм для обов'язкового страхування є здійснення діяльності, що становить підвищену небезпеку для навколишнього природного середовища, причому перелік таких підприємств та організацій буде визначати Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища. Добровільне страхування пропонується здійснювати на договірній основі, невід'ємною умовою якого має бути взаємна зацікавленість страховика та страхувальника у превентивації аварій та запобіганні шкоди довкіллю.

Проте в проекті не визначено види діяльності, що підлягають обов'язковому екологічному страхуванню, органи контролю за впровадженням та подальшим ефективним застосуванням екологічного страхування та дотриманням законодавства у цій сфері, не передбачено податкові пільги для добровільних і обов'язкових страхувальників, створення системи страхового захисту об'єктів навколишнього природного середовища і професійного об'єднання страховиків (пулів).

Водночас треба зазначити, що досі не вдалося сформулювати систему екологічного страхування та її нормативно-правове забезпечення в повному обсязі. Аналіз законодавства, що регулює страхування відповідальності за спричинення шкоди навколишньому середовищу, виявив такі проблеми:

- 1) більшість нормативно-правових актів, які регулюють діяльність суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють негативний вплив на навколишнє середовище, не передбачають надання гарантій на випадок заподіяння шкоди навколишньому середовищу;
- 2) окремі нормативно-правові акти містять положення про використання страхування для відшкодування шкоди навколишньому середовищу, але відсутні механізми його реалізації;

- 3) чинне законодавство представлене фрагментами екологічного страхування, часто прописаного таким чином, що воно не може здійснювати своє призначення повною мірою або взагалі перебуває не в робочому стані, оскільки не відповідає чинному страховому законодавству;
- 4) нормотворча діяльність щодо питань екологічного страхування розкидана по різних державних структурах і відомствах, провідні фахівці яких часто не знають про існуючі напрацювання, що ведуться в цій сфері;
- 5) жоден з чинних нормативно-правових актів не здійснює правове регулювання в обсязі, достатньому для практичного впровадження екологічного страхування.

З метою підвищення відповідальності суб'єктів господарювання у сфері забезпечення екологічної безпеки і формування єдиних підходів до відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому середовищу, необхідно прийняти Закон України "Про екологічне страхування", який стане основою побудови єдиної системи запобігання, ліквідації шкоди і відновлення навколишнього середовища.

Отже, аналіз законодавчої бази екологічного страхування дає змогу сформулювати певні основні напрями розвитку правової системи екологічного страхування в Україні. Вважаємо, що до них варто віднести:

- розроблення і прийняття закону "Про екологічне страхування", пакету законів у сфері екологічного страхування (Закон України "Про обов'язкове екологічне страхування", Закон України "Про обов'язкове страхування від повеней", Закон України "Про обов'язкове страхування від метеорологічних небезпечних явищ" та ін.);
- розроблення і прийняття нормативних документів щодо оцінки екологічних збитків та екологічних ризиків;
- відповідні зміни до основних нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього середовища у разі прийняття Закону України "Про екологічне страхування";
- створення законодавчого механізму забезпечення надання фінансових гарантій компенсації шкоди навколишньому середовищу;
- забезпечення контролю за впровадженням та подальшим ефективним застосуванням екологічного страхування та дотриманням законодавства у цій сфері;
- удосконалення правового регулювання екологічного аудиту, екологічного прогнозування, інформаційного екологічного забезпечення, екологічного контролю тощо.

**Висновки.** На сьогодні в Україні не створено сприятливих умов, які б стимулювали інтенсивне зростання і розвиток страхування у сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Аналіз чинного українського законодавства свідчить, що правове регулювання екологічного страхування на цей час здійснюється фрагментарно, причому, з одного боку, воно регулюється як специфічний вид страхування, а з іншого, в контексті страхування цивільної відповідальності в рамках інших видів страхування. При цьому стосовно певних видів екологічно небезпечної діяльності закріплено механізм страхової відповідальності, а для більшості видів діяльності, ступінь екологічної небезпеки яких також великий, цього механізму немає. Тому основними чинниками, які сприяли б успішному розвитку системи екологічного страхування, є створення відповідної законодавчої та право-

вої бази, ефективної системи правової відповідальності за екологічні правопорушення і формування розвиненої суспільної екологічної свідомості.

### Література

1. **Асоціація** екологічного страхування. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.aekos.ru>.
2. **Галушкіна Т.П.** Економіка природокористування : навч. посібн. – Харків : Вид-во "Бурун Книга", 2009. – 480 с.
3. **Екологічне** страхування. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ueic.com.ua>.
4. **Процюк В.А.** Екологічне страхування як забезпечення принципу екологічної відповідальності в умовах аварійного забруднення довкілля / В.А. Процюк // Сотрудничество для решения проблемы отходов : матер. 2-ої Міжнар. конф. – 9-10 февраля 2002. – Харків. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.waste.com.ua/cooperation/2005/theses/protsyuk.html>.

#### **Василишин Х.Р. Особенности правового регулирования экологического страхования в Украине**

Акцентируется внимание на актуальности и важности экологического страхования в сфере охраны окружающей среды. Рассмотрены разные подходы относительно сущности понятия "экологическое страхование". Проанализирована законодательная база экологического страхования в Украине. Обнаружены главные проблемы отечественного законодательства в сфере экологического страхования. Предложено принять Закон Украины "Об экологическом страховании" и пакет законов в сфере экологического страхования.

**Ключевые слова:** экологическое страхование, экологическое законодательство, окружающая среда, экологические риски.

#### **Vasylyshyn Kh.P. Special features of legal regulation of environmental insurance in Ukraine**

Attention is given on actuality and importance of environmental insurance. Different approaches about essence of a concept "environmental insurance" are considered. The legislative base of environmental insurance is analyzed in Ukraine. The main problems of native legislation in the field of environmental insurance are found. It is suggested to pass an Act of Ukraine "About environmental insurance" and package of laws in the field of environmental insurance.

**Keywords:** environmental insurance, environmental legislation, environment, environmental risks.

УДК 330:34

*Здобувач М.В. Демченко – Львівська обласна дирекція  
АТ "Райффайзен Банк Аваль"*

### **СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

Проаналізовано результати діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) в Україні та оцінено їхню ефективність. Обґрунтовано необхідність створення умов для розвитку всіх учасників системи НПЗ, враховуючи недержавні пенсійні фонди, страхові компанії і банки, та законодавчого закріплення їхньої рівноправності.

**Ключові слова:** недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, пенсійне страхування.

Упродовж останніх років спостерігається наростання кризових явищ пенсійного забезпечення населення України. Щорічно збільшуються видатки